

ISSN 1392-3137. TILTAI, 2013, 4

KLIENTO SAVIREALIZACIJA KAIP SOCIALINIO DARBO TIKSLAS: PAGALBOS TEIKIMO ORGANIZAVIMO GALIMYBĖS

Donata Petružytė

Vilniaus universitetas

Anotacija

Savirealizacija, kaip socialinio darbo tikslas, minima Lietuvos ir kitų šalių socialinių darbuotojų etikos kodeksuose bei įvairiuose socialinio darbo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Ji netgi aptariama kaip esminė socialinį darbą apibrėžianti vertybė, į kurią turi būti nukreiptas galutinis praktikos tikslas, susiejantis visas socialinio darbo sritis. Taigi šiame straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kas sudaro prielaidas klientams siekti savirealizacijos pagalbos teikimo procese. Aiškinantis, koks požiūris į socialines problemas, kokie pagalbos principai ir būdai yra svarbūs, siekiant sudaryti sąlygas kliento savirealizacijai pagalbos proceso metu, atliktas kokybinis tyrimas, kurio rezultatai parodė, kad pagalbos sistemą, kurios tikslas – kliento savirealizacija, sudaro šie elementai: materialinės bazės, sąlygų, kurios nežemintų orumo, sudarymas, neskatinant formuotis „aprūpinimo“ mentalitetui; darbo ir ugdymosi per darbą sąlygų sudarymas; mokymosi galimybių suteikimas; erdvės visapusiškam asmenybės ugdymui laisvalaikio sukūrimas; pasitikėjimu ir tikėjimu žmogumi pagrįsto santykio užtikrinimas viso pagalbos proceso metu. Ši pagalbos sistema remiasi 3 natūralios aplinkos kūrimo principais: neriboto laiko, kuris skirtas pagalbai teikti; šeimyninės aplinkos kūrimo; individualaus požiūrio į asmenį.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: socialinis darbas, savirealizacija, socialinių problemų sprendimas, bendruomeninė pagalba.

Abstract

Self-realization as the aim of social work is mentioned in the ethical codes of social workers and various acts, regulating the activity of social work in Lithuania and other countries. Self-realization is discussed as the essential virtue, defining social work, and as the objective, towards which the final goal of the practice, involving all areas of social work, must be oriented. Thus, the aim of research which is presented in this paper was to find out what conditions design premises for the clients to aim for the self-realization during the process of the assistance. Searching for what kind of attitudes towards social problems and the means and principles of assistance are important when endeavouring to design conditions for the self-realization of a client during the process of assistance, qualitative research was carried out: biographic interview with a client, interviews of 6 social workers and the analysis of the documents of 3 organizations, which work in the social field and clearly name self-realization of the clients as the goal. The results of the research revealed, that the system of the assistance, when aiming for this goal of social work, is composed of these elements: professional specialized assistance; the creation of material basis and conditions, which do not humiliate human dignity and do not stimulate the rise of “supply” mentality; the design of conditions for work and learning thru work; providing the possibilities for education; the design of the space for the development of the personality during leisure time; warranting the relationship, based on the confidence and belief in person during all the process of assistance. This system of assistance is based on 3 principles of design of natural environment: the principle of untermiated time of assistance; the principle of design of family environment; the principle of individual approach to person.

KEY WORDS: social work, self-realization, solution of social problems, community as form of help.

Įvadas

Savirealizacija apibrėžiama kaip žmogaus tapimas sveiku ir brandžiu, visų būtinųjų asmenybės dalių (dimensijų) išvystymas, ypatingų talentų ir pašaukimo atradimas bei įgyvendinimas, galiausiai tapimas tuo, kuo asmuo gali tapti. Socialinio darbo paskirtį apibrėžiančiuose teisės aktuose, socialinio darbo apibrėžimuose, etikos kodeksuose ir kt. savirealizacija minima kaip socialinio darbo tikslas, tiksliau, kaip vienas iš siekinių, galutinis tikslas, susijęs su idealia socialinio darbo vizija. Kai kuriuose dokumentuose savirealizacija įvardijama kaip vienas socialinio darbo tikslų (pavyzdžiui, Kanados socialinių darbuotojų etikos kodekse: „Siekti žmogaus ir visuomenės gerovės bei savirealizacijos“ [žr. Canadian (...)]; Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodekse: „Pagrindinė socialinio darbo idėja – ginti žmogų kaip individualybę, puoselėti jo teisę į apsisprendimą ir savirealizaciją“ [Lietuvos socialinių (...)]). Tačiau taip pat galima įžvelgti, kad ji glaudžiai susijusi ir su kitais socialinio darbo tikslais. Jų formuluotėse galima atrasti tam tikrų savirealizacijos siekį skatinančių nuorodų, pavyzdžiui: pagalba siekiant harmoningo gyvenimo (Lukoševičienė, 1995), palankių sąlygų kliento vystymuisi sudarymas (Cesaroni ir kt., 2000, p. 49), siekiant visų kitų socialinio darbo tikslų, individų, grupių ir bendruomenių turimų galimybių atradimas ir stiprinimas (Bartlett, 2003).

1962 ir 1965 m. W. E. Gordon¹ publikavo kelis straipsnius žurnale „Social work“², kuriuose ypač akcentavo savirealizacijos siekio svarbą socialiniame darbe. Jo teigimu, socialinis darbas turi daug trumpalaikių, artimųjų tikslų, kurie priklauso nuo praktikos srities, klientų, pagalbos teikimo lygmens. Tačiau visi šie tikslai yra instrumentiniai. Tai veikiau sąlygos ir būdai, kuriais remiantis įgyvendinamas pagrindinis socialinio darbo tikslas – palengvinti žmonių savirealizaciją ir paskatinti juos prisidėti prie kitų savirealizacijos (Risler ir kt., 2003; Stewart, 2013; Thompson ir kt., 2013).

Mokslinėje literatūroje ši tema menkai nagrinėta. Kadangi nepavyko atrasti šią temą išsamiai nagrinėjančių publikacijų ar atliktų tyrimų, kurie paaiškintų įvairius savirealizacijos siekio socialinio darbo praktikoje aspektus ir galimybes, šio

¹ W. E. Gordon žymus savo tyrimais ir raštais, kurie susiję su socialinio darbo profesija. Jis vienas pirmųjų Amerikoje įsteigė socialinio darbo daktaro pakopos studijas, nemažai nuveikė plėtojant socialinio darbo profesiją (remiantis *Pioneers of social work* [žr. prieigą internete]).

² Mums nepavyko Lietuvoje atrasti žurnalų, kuriuose būtų išspausdinti W. E. Gordon straipsniai (1962 ir 1965). Todėl rėmėmės šiuos straipsnius komentuojančiais kitų autorių darbais (Risler ir kt., 2003; Stewart, 2013; Thompson ir kt., 2013).

straipsnio autorė atliko tyrimą, kuriuo ir siekta išsiaiškinti, kokios sąlygos sudaro prielaidas klientų savirealizacijai pagalbos proceso³ metu.

Tyrimo uždaviniai:

- Kokios nuostatos formuoja socialinio darbo modelį, sudarantį sąlygas klientų savirealizacijai?
- Kas padeda įgyvendinti šį socialinio darbo tikslą?
- Kokių pagalbos sistemos principų laikomasi, siekiant šį tikslą įgyvendinti?

Anksčiau publikuotame autorės straipsnyje (Petružytė, 2010) buvo aptarti šio tyrimo rezultatai, susiję su pirmuoju uždaviniu. Šiuo straipsniu siekiama supažindinti mokslinę auditoriją su tyrimo rezultatais, kurie susiję su 2 ir 3 uždaviniais.

Išsikeltiems tikslams pasiekti taikyta kompleksinė tyrimo metodika. Duomenų šaltiniai:

- biografinis interviu su moterimi, priklausoma nuo narkotikų ir alkoholio, ji jau 10 metų nebevartoja svaigalų, dirba su priklausomais asmenimis, kuriems reikia pagalbos. Atliekant tyrimą ji studijavo socialinį darbą (cituoju žymima [E]).
- autobiografinės knygos, kur aprašomos situacijos žmonių, susiduriančių su įvairiais sunkumais ir problemomis, su kuriomis paprastai tenka dirbti socialiniams darbuotojams:
  - A. Beisser (2004) „Skrydis be sparnų“ (fizinę negalią turintis žmogus);
  - T. Guenard (2004; 2007) „Stipriau už neapykantą“ (rizikos grupės jaunuolis);
  - C. Zachert, I. Zachert „Susutiksime mano rojuje“ (nepagydoma liga sergantis vaikas ir jo tėvai);
- iš dalies struktūruoti interviu su specialistais: tai 4 socialiniai darbuotojai praktikai ir 2 specialistai, ilgą laiką dirbantys socialinio darbo edukacijos srityje (cituoju žymima [SD]);
- organizacijų dokumentai: tai trys organizacijos, veikiančios socialinėje srityje, kurios savo veikloje aiškiai įvardija ir klientų savirealizacijos siekį, kaip tikslą:
  - organizacija „Cenacolo“ – narkomanų reabilitacijos bendruomenė. Tai tarptautinė skėtinė organizacija, įkurta ir centrinę būstinę turinti Itali-

³ *Pagalbos procesas* šiame straipsnyje suprantamas kaip procesas, kurio metu pagalbą teikiantis specialistas (pvz., socialinis darbuotojas) bendradarbiaudamas su klientu įgalina jį apsibrėžti problemą, surasti jos sprendimo būdą, įgyvendinti pokyčius ir juos įvertinti. Tai būdinga įvairiems socialinio darbo metodams (individualiam, grupiniam, bendruomeniniam).

- joje. Dukterinių „Cenalolo“ organizacijų, savo veikloje besiremiančių tais pačiais principais ir taikančių tuos pačius metodus, įkurta ir kitose pasaulio šalyse;
- organizacija „Arka“ – tai namai ir dirbtuvės, skirtos žmonėms, turintiems proto negalią. Tai tarptautinė skėtinė organizacija, įkurta ir centrinę būstinę turinti Prancūzijoje. Dukterinių „Arkos“ organizacijų, savo veikloje besiremiančių tais pačiais principais ir taikančių tuos pačius metodus, įkurta ir kitose pasaulio šalyse;
  - programa „Šv. Jono vaikai“, skirta gatvės vaikams. Ji vykdoma Lietuvoje.

Duomenų analizė atlikta taikant klasikinės grindžiamosios teorijos metodo principus (Glaser, 1978; 1998).

1. Socialinio darbo, siekiant sudaryti palankias sąlygas kliento savirealizacijai, esminiai bruožai

1.1. Pagalbos būdai

Šiame poskyryje, remdamiesi 3 organizacijų dokumentais, respondentų nuomonėmis ir kitų autorių darbais, bandysime atsakyti į klausimą, ko konkrečiai reikia, kad teikiant pagalbą būtų sudaromos sąlygos klientų savirealizacijai.

Materialinė bazė. Klientams minėtos organizacijos suteikia tam tikrą materialinį gyvenimo pagrindą. Tai būstas, maistas, drabužiai, higienos priemonės, mokymosi ir darbo įrankiai ir pan. Tačiau tuo nesiekiami sukurti „šiltnamio sąlygų“, prabangos ar patenkinti visus materialinius poreikius. Kaip teigiama LR Socialinių paslaugų įstatyme (1996), sudaromos žmogaus orumo nežeminančios gyvenimo sąlygos. Taikliausiai ši visų trijų organizacijų nuostata apibūdinama programos „Šv. Jono vaikai“ chartijoje: „Jei vaikas apsigyvena šeimyniniame židinyje ar globėjų šeimoje, jam neturi būti sukurtos prabangios sąlygos, o adekvačios toms, kuriose gyvens tapęs suaugusiuoju“ [Šv. Jono vaikai].

Kitas aspektas, kad šis materialinis pagrindas klientams suteikiamas ne kaip labdara⁴. Pavyzdžiui „Cenacolo“ jaunuoliai (narkomanai) dirba statybose, atlieka įvairius remonto darbus, jei kyla poreikis didinti ar atnaujinti reabilitacijos bendruomenės patalpas ar kurti naują organizaciją kitame mieste, kitoje šalyje. Jie, kaip ir „Arkos“ gyventojai bei „Šv. Jono vaikų“ programoje dalyvaujantys vaikai, yra atsakingi už kasdienio gyvenimo organizavimą: tvarkos ir švaros palaikymą, maisto ruošą, kt. Užsiima daržininkyste, sodininkyste, prižiūri gyvulius. Ši ben-

⁴ Tai nereiškia, kad organizacijos atmeta labdaros priėmimą ir naudojamasi ja.

dros ir asmeninės materialinės gerovės kūrimo atsakomybę patikima visiems organizacijos nariams. Taip klientai suvokia šių vertybių svarbą, išmoksta užsidirbti, ugdomi atsakomybę ir savarankiškumą. Jie gali įsivertinti, susigrąžinti prarastą savigarbą ir pasitikėjimą savimi, jausdami, kad įneša svarbų indėlį, kurdami bendrą gerovę, būtiną savo ir kitų gyvenimo materialinį pagrindą.

Darbas. Kaip teigia V. E. Frankl, „darbas užima svarbią vietą žmogaus gyvenime“ (Trimakas, 2002, p. 153). Darbas pirmiausia turi gamybinę prasmę, be to, jis sudaro sąlygas užmegzti ir palaikyti socialinius ryšius, leidžia vystytis dirbančiojo asmenybei (Becir, 2012; Thomas ir kt., 2011). Toliau ir aptarsime šiuos tris darbo aspektus, jų prasmę socialiniame darbe.

1. Gamybinis aspektas. Šį darbo aspektą iš dalies aptarėme, kalbėdami apie klientų dalyvavimą kuriant materialinę bazę. Tai konkrečių materialinių (ir ne tik) vertybių, kurios vėliau asmeniškai ar bendrai naudojamos, arba skiriamos parduoti, kūrimas. Pavyzdžiui, „Arkoje“ neįgalieji kartu su asistentais gamina žvakes, atvirutes, kulinarijos gaminius ir kt., kuriuos parduoda. Be abejo, kiekvienas dirba pagal savo galimybes, negalios sunkumą ir organizacijos reikmes. Panaši praktika taikoma ir „Cenacolo“ organizacijoje: jaunuoliai užsiima įvairiais medžio, akmens darbais, gamina suvenyrus, rašo knygas, įrašinėja choro dainas, vaizdo kasetes (pavyzdžiui, su jų pastatytų spektaklių įrašais ir kt.). vykdamt „Šv. Jono vaikų“ programą, vėlesniuose darbo su gatvės vaikais etapuose įkurta amatų mokykla, kur jie, dar būdami mokiniais, teikia dailidės, arklių kaustytojo ar kt. paslaugas vietos gyventojams ir taip užsidirba. Gaunamos pajamos tampa arba darbo užmokesčiu, arba vienu iš organizacijos finansavimo šaltinių (nors ir nedideliu). Bet kuriuo atveju toks darbas yra „įprastas būdas tenkinti žmogaus materialinius poreikius“ (Economic Justice for All, 1997).

2. Socialinių santykių kūrimo ir palaikymo aspektas. Visų pirma „niekada nedirbame po vieną“ [Cenacolo]. „Arkoje“ asistentai (savanoriai) palydi neįgaliosius, kartu su jais dirba. „Šv. Jono vaikai“ tiek kasdienius, tiek gamybos darbus dirba su atsakingais darbuotojais, specialistais arba savanoriais. Taigi klientai dirba kartu – vieni su kitais ir su darbuotojais. Darbas tampa ryšio užmezgimo ir puoselėjimo, vienas kito ir savęs pažinimo bei dialogo priemone, kuri leidžia „sujungti visų gebėjimus ir talentus“ [Cenacolo].

„Šv. Jono vaikų“ programoje ir „Cenacolo“ organizacijoje šio tikslo padeda siekti ir tai, kad atsakomybę už darbo organizavimą iš dalies patikima patiems klientams. Visi arba dalis organizacijos klientų įtraukiami į komandą, kuri reguliariai susitikdama nusprendžia, kaip organizuos savaitės darbus. „Gyvenimą šeimininiame židinyje (...) organizuoja patys vaikai“ [Šv. Jono vaikai]; „Visos bendruomenės namų veiklos ir atsakomybės yra nusprendžiamos jaunuolių grupės, kuriai

ir tenka atsakomybė už darbų ir šitos „didelės šeimos“ gyvenimo organizavimą“ [Cenacolo].

Norėtūsi pabrėžti, kad šiose organizacijose darbas kartu reiškia ir darbą kitiems. Tai leidžia pajusti bendrystę, priklausymą kažkam. „Darbas įgalina žmones prisidėti prie didesnės bendruomenės gerovės. Darbas nėra vien tik sau“ (Economic Justice for All, 1997). Taigi tie, kurie jautėsi „visuomenės atstumti, nereikalingi“ [Šv. Jono vaikai], pradeda dirbti „dėl šeimos [bendruomenės, kurioje gyvena], dėl tautos ir, žinoma, dėl visos žmonijos šeimos gerovės“ (Economic Justice for All, 1997). Kaip teigiama „Cenacolo“ dokumentuose, „pagrindinis tikslas, kurio siekiama per darbą, – tai savų gebėjimų atstatymas, gebėjimų, kurie naudojami kitiems teikiamai pagalbai, vėl atrandant garbingai išgyvento nuovargio vertę ir atsakomybės jausmą“ [Cenacolo].

3. Asmenybės vystymosi aspektas. Dirbant pirmiausia lavinami įvairūs įgūdžiai: kasdienių darbų atlikimo arba specifinių amatų ar kūrybinio darbo. Darbas lavina neįgaliųjų įgūdžius, vysto jų motorikos sistemą. Todėl „Arkoje“ kuriamos specialios dirbtuvės, kad senesni ar mažiau galimybių turintys (neįgalūs) žmonės užsiimtų paprastesne veikla. Be to, darbas yra „svarbi mokymosi ir tobulinimosi galimybė tiems, kurie anksčiau niekada neturėjo reguliaraus darbo patirties“ [Cencolo] ir kurių viena pagrindinių veiklų buvo – „prašyti pinigų“ [Šv. Jono vaikai]. Šie gatvės vaikai ir narkotikus vartojantys jaunuoliai suvokia, kad toks darbas neturi ateities. Todėl „gerai, kada yra dirbtuvės, gerai, kai, sakysim, merginos pasimoko siuvimo, gerai, kad (...) kažko praktiško gyvenime mokosi. Kad tas žmogus išeitų ir nebūtų, kad jis išeina iš rehabilitacijos bendruomenės ir jis nebežino, ką toliau daryti. Jis vis tiek išsilavinimo neturi, specialybės neturi“ [E].

„Cenacolo“ dokumentuose teigiama, kad dirbdami jaunuoliai ugdomi įvairias savybes: „kantrybę, valią, protą, nuolankumą, pasiaukojimą, atsakomybę, vaizduotę ir kūrybiškumą, sugebėjimą dirbti kartu“ [Cenacolo]. Taigi per darbą „žmogus atsiskleidžia pats sau“ (Hoffner, 1996, p. 123), išlavina kai kuriuos savo prigimtinus gebėjimus. Įvairi veikla, pasitelkiama socialiniame darbe, gali būti tinkama klientų ir kitų pagalbos proceso dalyvių savęs pažinimo, įvairių savybių ugdymo ir asmenybės vystymosi priemonė.

Taigi darbas tampa galimybe užkirsti kelią daugeliui psichologinių ir socialinių problemų. Kaip teigia V. E. Frankl „Darbas labai svarbus, jis neleidžia atsirasti depresijai. (...) Kai tik jie [pacientai] užpildydavo savo laisvą laiką kokia nors nepamokama, bet prasminga veikla – depresija praeidavo“ (Frankl, 1998, p. 126). Respondentė [E] taip pat mano, kad geriau „eiti per užimtumą, per užimtumo organizavimą. (...) Tokiu būdu bus ir atkryčio prevencija, automatiškai“ [E].

Kaip teigia mūsų apklausti socialiniai darbuotojai praktikai, per smulkius dalykus, kažko išmokdamas, kažką padarydamas klientas gali pasijusti svarbus, galin-

tis, vertingas, jis „pradedą pasitikėti savimi“ [SD]. Tai „padeda pajusti savo vertę“ [E], nesvarbu, ar tai neįgalusis, vaikas, rizikos grupei priskiriamas žmogus, senelis ar kt.

Darbas taip pat yra vienas pagrindinių „žmogaus išskirtinio saviraiškos ir savirealizacijos gebėjimo įgyvendinimo būdų“ (Economic Justice for All, 1997). Darbas „leidžia asmeniui būti kūrybingu“ (Trimakas, 2002, p. 153). Būtent darbų įvairovė mūsų aptariamose trijose organizacijose (įvairūs kasdieniai, gamybiniai, profesiniai, kūrybiniai darbai) leidžia „pajusti, kur žmogus gali realizuoti save, kur jis gali save nukreipti“ [E]. Taip sudaromos sąlygos kiekvienam organizacijos nariui sukurti „prasminę pilnatvę (jo „autoportretą““ (Hoffner, 1996, p. 122), atrasti „unikalią savo dovaną“ [Arka] ir pašaukimą. Kai klientas pradeda savimi pasitikėti ir pažinti save, jis gali ieškoti naujų sričių, kuriose galėtų įgyvendinti savo atrastas galimybes. Tai ir yra žingsnis savirealizacijos link. Todėl galima teigti, kad žmogus, patikėjęs savimi ir atradęs savyje stiprybės, gali po žingsnelį artėti brandos link, „gyventi tokį tikrą, kaip aš sakau, gyvenimą“ [SD].

Mokymasis. Pirmiausia tai gali reikšti elementarių kasdienio gyvenimo, higienos laikymosi ir pan. įgūdžių įgijimą, jei klientas ar jo artimieji tokių įgūdžių neturi. Kaip teigia „Cenacolo“ įkūrėjai, „sunkiausia specialybė, kurios reikia išmokti, – tai išmokti gyventi“ [Cenacolo]. Tai „nebūtinai turi būti malonūs dalykai“ [SD], bet po kurio laiko tai tampa savirealizacija: „Aš galiu išlyginti marškinius, kažkam padaryti džiaugsmo iš šeimos ir tai yra savirealizacija“ [SD]. Taip klientas pagalbos teikimo procese gali mokytis kokios nors dalinės savirealizacijos, tam tikro savo vaidmens įgyvendinimo. Pavyzdžiui, tapimo gera mama ar dukra, geru darbuotoju ar draugu ir t. t.

Savęs realizavimas, brendimas galimas ir įgyjant naujų žinių, bandant įveikti kliūtis, spręsti problemas. Taip klientas įgyja įgūdžių, kaip spręsti iškilusias problemas, ir „gali juos sėkmingai panaudoti panašiose situacijose. Tai irgi tam tikra savirealizacija, kai žmogus išmoksta daug dalykų“ [E]. Respondentė [E] ypač akcentavo įvairių instrumentinių žinių ir įgūdžių ugdymo svarbą. „Toje bendruomenėje turėtų būti ne tik tas darbas, ne tik teorija, bet, aš manau, kad būtų gerai kažkokie (...) anglų kalbos, kompiuterių, kažkokie tokie dalykai“ [E]. „Galbūt įvesti kažkokį skaitymą, nežinau, kažkokių knygų“ [E], nes narkomanas jaučiasi nepilnavertis, jis „mato, kad nebesupranta elementarių žodžių“ [E]. Toks mokymasis leistų žmogui pakilti virš savęs ir formuotis vidinei motyvacijai: „Kad ta vidinė motyvacija formuotųsi, turi būti išoriniai dalykai, kurie įtakoja. Nes kitaip, jeigu aš sakau, lankausi kompiuterių, anglų kalbos kursuose, pas mane yra pasiekimai, man formuojasi viduje pasitenkinimas savimi. Ir formuojasi stimulus veikti, kuris mane stumia“ [E]. Labai svarbu suvokti, kad klientai yra žmonės, kurie „iškritę iš gyvenimo“ [E], jiems trūksta kai kurių būtinų žinių ir įgūdžių. Jeigu

„jis išmoks kompiuteriu, jis ateis ir nebijos eiti į tą internetą, kur jis nebesupranta, knopkę kurią paspausti“ [E], tai padės kelti jo savivertę, pasitikėjimą ir tikėjimą savimi, leis „išmokti kažko ir pajauti, kur jis gali realizuoti save, kur jis gali save nukreipti“ [E].

Pažymėtina, kad tokie klientų poreikiams pritaikyti mokymai būtų reikalingi ne tik narkomanams, bet ir kitiems rizikos grupei priskiriamiems vaikams bei suaugusiems žmonėms, turintiems kokią nors (nelabai sunkią) negalią, ir visiems kitiems, patiriantiems kitokių sunkumų.

Kitas aspektas – profesijos mokymas. Neretai tai būtina (re)integracijos į visuomenę sąlyga. Kaip teigia J. Hoffner, „veikla, vadinama profesija, daugiau ar mažiau užpildo žmogaus gyvenimą ir išreiškia jo gyvenimo tikslą arba nuostatą“ (Hoffner, 1996, p. 122). Todėl „Cenacolo“ po tam tikro laiko jaunuoliams sudaromos galimybės „mokytis įvairių profesijų (dailidės, statybininko, aliuminio apdirbėjo...)“ [Cenacolo]. Tokio mokymosi svarbą pažymi ir „Šv. Jono vaikų“ programos darbuotojai. Pirmiausia jie siekia padėti vaikams pasivyti bendraamžius ir grįžti į mokyklą. Vėlesniuose pagalbos teikimo etapuose šioje programoje įkurta speciali amatų mokykla. „Mokyklos idėja yra pagalbos gatvės vaikams programos „Šv. Jono vaikai“ tęsinys“, kur mokoma perspektyvių specialybių, „daug dirbama individualiai, o teorinės žinios greitai pritaikomos praktikoje“ [Šv. Jono vaikai].

Laisvalaikis. Turiningo laisvalaikio organizavimas yra svarbi trijų mūsų nagrinėjamų organizacijų veiklos dalis. Kaip teigia J. Hoffner, laisvalaikis gali praturtinti žmogų: „Jo vidinį pasaulį, ryšius su aplinka, santykius su artimaisiais ir su atgamtinių pasauliu“ (Hoffner, 1996, p. 131). Toliau aptarsime šiuos J. Hoffner išskirtus laisvalaikio aspektus.

1. Kultūra ir menas. „Laisvalaikis gali pagelbėti žmogui vėl atrasti save, pavyzdžiui, svarstant pasaulėžiūros klausimus, domintis (...) kūryba, menu, muzika“ (Hoffner, 1996, p. 131). Svarbu sudaryti sąlygas klientams, „ką nors patirti – kaip kad gerumą, tiesą ir grožį, patirti (...) kultūrą“ ir vertę, kuri yra meno kūrinuose (Frankl, 1997, p. 105), nes, kaip teigia M. D. Philippas, „menas (...) padeda žmogui pasiekti vieną iš savo „viršūnių“, leidžia išplėtoti jo labai gilios asmenybės aspektą“ (Philippe, 2000, p. 54). Taigi „Šv. Jono vaikų“ programoje teigiama, kad vaikams „sudaromos sąlygos ugdytis, jie palaipsniui įtraukiami į veiklą pagal savo pomėgius (sportas, piešimas, muzika)“ [Šv. Jono vaikai]. „Arkoje“ asistentai kartu su neįgaliaisiais kuria spektaklius, šokius, dainuoja. Tai leidžia neįgaliesiems pasijusti svarbiais, išreikšti save, atsiskleisti. „Cenacolo“ organizacijoje svarbus vaidmuo tenka turiningo laisvalaikio organizavimui, ypač kultūrinei, meninei veiklai: kartu žiūrimi filmai, dainuojama choruose, kuriamos ir dainuojamos dainos, tapoma, kuriamos freskos, statomi profesionalūs šokiai ir spektakliai. Kadangi tarp narkomanų, gyvenančių šioje reabilitacijos bendruomenėje, yra ir garsių režisierių

bei kitų meno sričių atstovų, jie savo gabumus ir gebėjimus panaudoja kitų organizacijos narių naudai. Ir tai daro didelį poveikį, tampa puikia pagalbos teikimo ir žmogaus savirealizacijos priemone, nes „užlipti ant scenos pirmiausia yra didelis pasveikimas tiems, kurie buvo užsidarę savyje, savo baimėse“ [Cenacolo]. Kūryba – tai ir galimybė išreikšti save, auginti pasitikėjimą savimi, pasitenkinimą savo veikla, išmokti naujų saviraiškos būdų, atrasti savo gabumus ir naujų gyvenimo perspektyvų.

2. Gamta. „Laisvalaikio valandos suteikia žmogui galimybę stebint ir kūrybiškai pertvarkant išgyventi gamtą. Kelionės ir išvykos laisvomis dienomis teikia gerą progą stebėti (...), atverti akis ir širdį gamtos grožiui ir atskleisti jos turtingumą“ (Hoffner, 1996, p. 131). Mūsų nagrinėjamų organizacijų veikloje reikšmingas vaidmuo teikiamas ir šiam laisvalaikio aspektui. Rengiamos išvykos į gamtą, organizuojami dviračių žygiai su palapinėmis, stovyklos. Įvairaus pobūdžio kelionės ir išvykos yra „priemonė išeiti iš savo namų, palikti savo įprastą kasdienį gyvenimą ir skirti laiko buvimui kartu su kitais žmonėmis įvairiuose kontekstuose. Tai atveria naują požiūrį į mūsų gyvenimą ir mums iškelia klausimą: kuo mes gyvename kasdienybėje?“ [Arka].

3. Bendrystė su kitais. „Žmogus prasmingai laisvalaikį gali praleisti (...) su giminėmis, [draugais], bendraminčiais“ (Hoffner, 1996, p. 132). Taigi svarbus yra valgymo metas, kai visi susirenka prie stalo. „Prie malonumo, kurį teikia valgymas, prisideda buvimo kartu džiaugsmas“ [Arka]. Ypatingas bendrystės su kitais išgyvenimo būdas yra šventės. Tai sustojimo ir atsipalaidavimo metas, kai kartu leidžiamas laikas. Tam yra įvairių progų: gimtadieniai, metų šventės, organizacijos ir jos narių įsipareigojimų šventės [Arka]. Kaip teigia J. Vanier, „šventė yra bendro džiaugsmo patyrimas (...). Juk švenčiamas buvimas drauge (...). Šventė stiprina širdis, gražina viltį ir jėgą gyventi kančių ir sunkumų kasdienybėje“ (Vanier, 1998, p. 317).

4. Dvasingumas. „Be gilaus religingumo neįmanomas autentiškas asmenybės tobulėjimas ir tikra dvasinė kultūra“ (Hoffner, 1996, p. 133). Tai patvirtina ir V. E. Frankl, kurio teigimu, „tik dvasinė asmenybė užtikrina žmogiškosios būtybės vienybę ir pilnatį. (...) Tik ši trejopa [kūno, sielos ir dvasios] pilnatis aprėpia visą žmogų“ (Frankl, 2000, p. 19). Tačiau socialiniame darbe dar neseniai buvo visiškai atmetami socialinio darbo praktikos dvasiniai aspektai (Canda ir kt., 2009). Vis dėlto, daugelio mokslininkų (Holloway ir kt., 2010; Cheon ir kt., 2010; Barker, ir kt., 2010) teigimu, norint dirbti turint holistinę perspektyvą, reikia integruoti biologinių, psichologinių, sociologinių ir dvasinių žmogaus poreikių, stiprybių ir patirties aspektus. Taigi mūsų nagrinėjamos organizacijos remiamasi šia holistine perspektyva ir tam tikras dėmesys skiriamas dvasinei sričiai. Šiose organizacijose glaudžiai bendradarbiaujama su Katalikų Bažnyčios dvasininkais (kunigais,

vienuoliais), nors teigiama, kad „visuomet ieškoma laisvės tam, kad kiekvienas jaustų jog turi savo vietą (...), būtų gerbiamas ir drąšinamas jo asmeninis tikėjimas“ [Arka]. „Šv. Jono vaikų“ programoje taip pat teigiama, kad „vaikas turi būti auklėjamas jo tėvų religijos dvasia. Bet koks šališkumas neleistinas“. Šiose organizacijose skiriamas laikas pabūti vienam, laikas sau ir tylai, taip pat laikas bendram susikaupimui, mąstymams, paskaitoms, pamaldoms, dvasiniam palydėjimui. Ir neretai toks dėmesys dvasinei sričiai tampa „gilių pasikeitimų priežastimi, naujos gyvenimo atramos radimu“ [Cenacolo], kuris sustiprina asmenybę ir leidžia lengviau įveikti įvairius gyvenimo sunkumus.

Santykis. Visose mūsų nagrinėjamose organizacijose esminis vaidmuo tenka santykiui, kaip pagalbos priemonei. Pirmiausia akcentuojamas ne įvairių metodikų, socialinio darbo technikų ar modelių taikymas, o „pagalbos santykio ir savęs [t. y. darbuotojo] kaip pasikeitimo bei augimo priemonės svarba“ (Saleebey, 2012, p. 82).

„Arkoje“ paprastai vienam ar dviem asistentams tenka atsakomybė rūpintis vienu neįgalioju. Teigiama, kad „asistentai Arkoje pirmiausia yra ne tam, kad „darytų kažką“ dėl žmonių, turinčių proto negalią, bet tam, kad taptų jų draugais“ [Arka]. Akcentuojama, kad dirbant su neįgaliaisiais būtina padėti jiems ne tik tenkinti kasdienius poreikius (valgyti, atsiprausti, judėti), bet ir išvelgti jų gebėjimus, turtus, dalintis jų silpnybėmis, tuo, kas juose yra trapu ir pažeidžiama. Šis santykis remiasi nuostata, kad „kiekvienas asmuo, kokios bebūtų jo dovanos ar ribotumai, priklauso tai pačiai žmonijai, dalijasi tuo pačiu žmogiškumu“ [Arka]. „Nesvarbu, koks yra galios ar negalios laipsnis (...), mes visi priklausome vienai žmonijos šeimai. Mes turime gerbti kiekvieno asmens orumą ir kurti tokius santykius, kuriuose siektume augti abipusėje pagarboje“ [Arka].

„Cenacolo“ kiekvienam naujai atvykusiam jaunuoliui priskiriamas „angelas sargas“ – senbuvis jaunuolis. Organizacijos veiklos aprašyme teigiama: „Mūsų medikamentai yra angelas sargas – tam tikrą laiką gyvenęs bendruomenėje ir išsigydęs jaunuolis“ [Cenacolo]. Jis 24 valandas per parą rūpinasi naujoku, kuris iš pradžių visiškai neturi noro ir valios. Senbuvis jaunuolis gyvena kartu su naujoku, kartu su juo dirba, leidžia laisvalaikį, perduoda „Cenacolo“ patirtį, rūpinasi ir padeda jam, „verkia ir kenčia su tuo, kuris dabar kovoja su narkotikų potraukiu“ [Cenacolo]. Manoma, kad tai nepaprastai svarbus momentas: „Jaunuolis ko gero pirmą kartą gyvenime sutinka tikrą draugą, kuris be atlygio ir su pasiaukojimu juo rūpinasi“ [Cenacolo]. „Cenacolo“ kūrėjų teigimu, labai svarbu, kad pagalbos besikreipiantis jaunas žmogus bendrautų su asmeniu, kuris jo negožtų, bet priešingai – padėtų kovoti, įveikti sunkumus, įkvėptų pasitikėjimo savimi, paskatintų augti ir mokytų gyvenimo pagrindų.

„Šv. Jono vaikų“ programoje taip pat akcentuojama santykio su vaiku svarba, teikiant pagalbą ir siekiant užauginti „tikrą žmogų“ [Šv. Jono vaikai]. Su vaikais pirmiausia susitinkama gatvėje, jų aplinkoje. Čia užmezgamas ryšys nuolat susitikinėjant „jiems priimtinose vietose ir per žaidimus bei pokalbius juos dominančiais klausimais auginant pasitikėjimą ir draugystę“ [Šv. Jono vaikai]. Vaikai nepamirštami ir lankomi, jei jie patenka į ligonines ar specialiąsias auklėjimo įstaigas. Taigi siekiama gerai pažinti gatvę, užmegzti pasitikėjimo su vaiku ryšį. Kituose etapuose sudaromos sąlygos vaikams tenkinti savo esminius gyvybinius poreikius: suteikiama saugi nakvynė, sudaromos higienos ir švaros palaikymo sąlygos, maitinama. Tačiau programoje teigiama, kad teikiant konkrečią pagalbą svarbiausia yra tai, „kad vaikas čia gali pasikalbėti su suaugusiuoju, kuris būtų pasiruošęs tapti jo draugu“ [Šv. Jono vaikai]. Vėliau, vaikams apsigyvenus šeimose, kur jiems sudaromos sąlygos ugdytis, mokytis gyventi ir patiems organizuoti savo kasdienį gyvenimą, grįžti į mokyklą, išlieka svarbus santykis su suaugusiais: „Suaugusieji, kurie gyvena kartu su jais, nėra jiems kaip tėvai, bet vyresnieji broliai ar draugai“ [Šv. Jono vaikai]. Santykio svarbą liudija ir ši programos taisyklė: „Vaikas turi žinoti, kad nuo pirmo susitikimo jis nebus paliktas, užmirštas net ir tapęs suaugusiuoju“ [Šv. Jono vaikai]. Siekiama „vaikams tapus pilnamečiais jų nepalikti. Nuolat padėti, pavyzdžiui, padėti išsinuomoti kambarį, kartu praleisti atostogas ir pan.“ [Šv. Jono vaikai].

Nenuostabu, kad siekiant suteikti visapusišką pagalbą sudėtingose situacijose atsidūrusiems žmonėms ir paskatinti jų tapsmą, svarbus vaidmuo teikiamas tikrų ir atsakingų santykių užmezgimui bei palaikymui. Juk žmogaus tapatumas apibrėžiamas kaip „buvimas santykyje“ su kažkuo kitu. Būtent tai padeda asmeniui struktūruoti ir kartu puoselėti savo unikalumą (Smith ir kt., 2010). Taigi žmogaus susivokimui ir savirealizacijai ypač svarbus susitikimas su kitu žmogumi. Tik priklausydamas kažkam jis gali augti. Sunkios gyvenimo aplinkybės, sąlygos, materialiniai sunkumai gali kliudyti žmogui augti, bręsti. „Kai nėra paprasčiausių buitinių, žmogiškų sąlygų ir priemonių kažkam daryti“ [SD], kai žmogus patenka į tam tikras sudėtingas situacijas, svarbūs tampa šalia esantys žmonės: „Ar jie žlugdomi tos situacijos kartu su manimi, ar yra kažkas, kas padeda man išgyventi; ir ne tik išgyventi bet ir stiprėti joje“ [SD].

Tiesa ta, kad socialinių darbuotojų klientai dažnai yra nusivylę, „visiškai nuo savęs nusimetę atsakomybę, visiškai patys įsiklampinę savo mąstymuose: „Niekoms čia nesiseks, nežinom, kur ta darbo birža, nieko mes nežinom“ [SD]. Tačiau, „kai žmogus pats savimi nebetiki, man atrodo, labai svarbu, kad kažkas juo tikėtų iš šono. Ir tas veda žmogų link savirealizacijos labai mažais žingsneliais“ [SD]. Reikia, kad klientai, dalyvaujantys pagalbos procese, susitiktų su asmeniu,

kuris tikėtų jais, jų galimybėmis, padėtų pamatyti savo galias, „išeiti iš savęs neįgalinimo“ [SD], padėtų atsirasti pasitikėjimui ir tikėjimui savimi, suvokti, kad esi laisvas ir gali rinktis. Toks suvokimas (neretai atsirandantis puoselejant santykį su kitu žmogumi) skatina augimą. Kaip teigia respondentė [E], „motyvacija – toks dalykas, kuris susideda iš daugybės dalykų. Ir tarp kitko, iš tų vidinių. [Jeigu] formuojasi viduje pasitenkinimas savimi, formuojasi ir stimulus veikti, kuris mane stumia“ [E]. Kitaip tariant, labiau savimi pasitikintis, turintis vilties ir laisvo pasirinkimo galimybę suvokiantis žmogus yra labiau motyvuotas veikti, „nes tiki, kad gali atlikti darbą: „Aš tikrai galiu; na gerai, man nesiseks, darysiu klaidų, bet tai nereiškia, kad esu nieko vertas“ [SD]. O per veiklą mokosi, atranda savyje ir pasaulyje naujų dalykų, pažįsta save ir taip tobulėja. Tą patvirtina ir T. Guenardas: „Tikrasis mano gyvenimo variklis (...) yra viltis“ (Guenard, 2007, p. 148). „Įsikibau į ją ir žingsniavau. Ir daugelį kitų kartų viltis padėjo įveikti gyvenimo sunkumus“ (Guenard, 2007, p. 149). Todėl ir svarbus santykis, kuris pačiam žmogui padeda atrasti savo stiprybes, naujas galimybes ir anksčiau nežvelgtas gyvenimo perspektyvas. „Jei užkimbame už to mažo gero dalykėlio, kurį pamatome kitame, atveriamo duris tam, kas įmanoma“ (Guenard, 2007, p. 44). Taip „mus mylinčių ir pasitikinčių žmonių dėka turime teisę nustebinti patys save“ (Guenard, 2007, p. 34).

Taigi svarbu, kad socialinės pagalbos besikreipiantis žmogus ne tik turėtų galimybę patenkinti konkrečius savo poreikius, patektų į aplinką, kurioje gali mokytis, dirbti, visapusiškai ugdytis, bet svarbiausia galėtų užmegzti tvirtus, atrama tampa pančius ir atrasti naujų galimybių bendrauti su kitais skatinančius santykius. Tokie santykiai, kaip matėme iš aptartų pavyzdžių, nebūtinai yra specialisto ir kliento santykiai. Tai gali būti kliento ir kliento, kliento ir savanorio ryšiai.

Iš „Cenacolo“ organizacijos patirties matome, kaip veiksmingai gali būti „panaudojami“ kiti klientai, susidūrę su tomis pačiomis problemomis ir su jomis šiek tiek susitvarkę. Tuo labiau, kad, mūsų respondentės [E] teigimu, blaivėjimo pradžioje ji pati norėjusi keletą metų skirti darbui su sveikstančiais narkomanais. „Tai kaip duoklės atidavimas. Dabar jau nebe. Bet tada man tai buvo svarbu, aš jaučiau poreikį. Aš manau, jei kiekvienas narkomanas ištemptų bet po vieną, tai būtų labai gerai“ [E]. „Šv. Jono vaikų“ programoje taip pat teigiama, kad „tuos, kuriems pavyko sugrįžti iš gatvės į normalų gyvenimą, [reikia] įtraukti į tolesnę programos vykdymą, kad jie padėtų kitiems gatvės vaikams“ [Šv. Jono vaikai]. Vertėtų pabrėžti, kad toks „buvusių klientų“ įtraukimas į pagalbos procesą naudingas ir jiems patiems. Anot respondentės, iš pradžių, dirbdama konsultante su narkomanais ir prostitutėmis, „aš kiekvieną dieną mačiau save veidrodyje, aš kiekvieną dieną mačiau save“ [E]. Taigi darbas su panašias problemas patiriančiais žmonėmis gali padėti geriau pažinti save, atskleisti naujus asmenybės apsektus,

išsikelti naujų augimo iššūkių. „Cenacolo“ dokumentuose nurodoma, kad jaunuolis, atliekantis „angelo sargo“ vaidmenį, augina savo kantrybę, ugdo gebėjimą būti su kitu žmogumi, supratingumą ir „per kančią mokosi mylėti“. O T. Guenardo teigimu, „neretai jaunuoliai, kuriuos priimu sodyboje, mane vėl sugrąžina į praeitį. Juose atpažįstu save. Juose matau, koks buvau. (...) Tačiau svarbiausia yra tai, kad atpažindamas jų darbuose ir gestuose save, galiu išsaugoti begalinę viltį jais, kuriuos jiems patiems dar taip trūksta“ (Guenard, 2007, p. 21).

Galima pateikti ir kitų pavyzdžių, kaip skirtingi klientai ir jų tarpusavio santykiai suteikia augimo ir įvairių sunkumų įveikimo galimybių abiem pusėms. Bene daugiausia medžiagos pavyko surasti apie neįgaliųjų ir rizikos grupės jaunuolių (turinčių polinkį į delinkvenciją ir priklausomybę) veiksmingą bendradarbiavimą pagalbos teikimo procese. Vykdomi projektai, kai „rizikos grupės jaunuoliai savo stipriąsias puses patiria šalia silpnesnio neįgaliaus žmogaus ir gali teigiamai jas išreikšti“ (Atvira bendruomenė, 2003). T. Guenard, pats buvęs gatvės vaikas, pataiso kolonijų „siaubas“, gaujos vadas, taip aprašo dvejų metų darbo su neįgaliaisiais patirtį: „Neįgalūs mano draugai vieni iš pirmųjų sugrąžino gyvenimo skonį. Dvejus metus gyvenau su jais. Juos nešiojau, rengdavau, prausdavau, maitindavau, vesdavau į tualetą, eidavau pasivaikščioti (...). Jų širdis toli gražu nėra neįgali. Jie domisi tavimi. Paklausia, kas tu esi. (...) Tas jų švelnumas, geraširdiškumas (...), jų gebėjimas prisitaikyti prie tavęs buvo tai, prie ko aš mečiausi lyg Paryžiaus balandis prie jam sviestų trupinių. Tokie momentai nepasimiršta ir padeda iššluoti viduje slepiamą neapykantą“ (Guenard, 2007, p. 42–43). Buvau jų „kojos ir rankos, o jie mano atstatymo fermentas. [Dirbant su jais] mano galvoje [vyko] aukščiausios klasės persikraustymas“ (Guenard, 2001, p. 207). J. Vanier, „Arkos“ įkūrėjas, teigia, kad žmonės, turintys negalią, „mus nuginkluoja ir kviečia pereiti nuo rungtyniavimo ir konkurencijos mentaliteto (egzistuoju, nes esu geriausias) prie bendrystės mentaliteto (egzistuoju, nes esu santykiyje su kažkuo). Tai yra jų ypatingo gebėjimo besąlygiškai priimti kitą žmogų šaltinis“ [Arka]. Ir šis jų gebėjimas priimti ir užmegzti santykį gali būti vaisingai panaudojamas socialiniame darbe.

Kitas pavyzdys – „Cenacolo“ organizacija, kur ilgainiui pradėtas vykdyti „Misių“ projektas. Teigiama, kad jis kilo iš pačių jaunuolių „noro skirti dalį savo laiko tokiai veiklai, kurioje jie galėtų turtėti padėdami kitiems“ [Cenacolo]. Taigi taip įkurti namai ir įvairūs pagalbos projektai gatvės vaikams Brazilijoje, Meksikoje, Dominikos Respublikoje. Jaunuoliai, turintys kokią nors priklausomybę, kuri laiką pagyvenę „Cenacolo“ organizacijoje ir nuėję tam tikrą pasveikimo kelią, turi galimybę išvykti į kitas šalis ir dirbti su gatvės vaikais. Tai tampa „ir jaunuolių, ir vaikų mokymosi, perauklėjimo, keitimosi ir augimo vieta“ [Cenacolo]. Buvusiems narkomanams tai yra pereinamasis etapas grįžtant į įprastą gyvenimą visuomenėje.

„Kasdien bendraudami su beglobiais vaikais jauni žmonės mokosi kantrybės, atidavimo, supratingumo. Tai pagrindinės vertybės, būtinos, kad vėliau galėtum būti geras tėvas ar žmona savo paties šeimoje“ [Cenacolo].

Akivaizdu, kad toks pagalbos organizavimas yra kūrybiškas ir gali iš dalies palengvinti socialinių darbuotojų veiklą. Taip sudaromos sąlygos su skirtingomis problemomis susiduriantiems žmonėms užmegzti tarpusavio ryšius, juos plėtoti ir atrasti juose atramą bei paskatą keistis, augti, vystytis asmenybei ir įveikti kylančius sunkumus.

1.2. Pagalbos principai

Bendras trijų mūsų nagrinėjamų organizacijų teikiamos pagalbos bruožas yra natūralios aplinkos kūrimas. Toliau detaliai aptarsime, kokiais principais remiantis ši natūrali aplinka kuriama.

Neribotas pagalbos teikimo laikas. Respondentės teigimu, „sveikimo procesas yra visas gyvenimas“ [E]. Tai turbūt būdinga ir daugeliui kitų socialinių problemų, su kuriomis dirba socialiniai darbuotojai (darbas su neįgaliaisiais, seneliais ir kt.). Kylantiems sunkumams įveikti neretai būtinas, jei ir ne visas gyvenimas, tai bent nemaža jo dalis, gana daug laiko. T. Guenardo teigimu, „jei norime, kad sėkla duotų vaisių, reikia su meile rūpintis žeme, dėmesingai stebėti augimą, kartais genėti, dažnai ravėti ir gerbti laiką“ (Guenard, 2004, p. 99).

T. Guenardas, priimdamas sunkumus patiriančius jaunuolius savo sodyboje, teigia, kad svarbu „eiti visiškai prieš srovę tam pašėlusiam lėkimui. Aš neskaičiuoju laiko, skiriu jo tiek, kiek reikia“ (Guenard, 2007, p. 100). Svarbu skirti pakankamai laiko ir dėmesio išklaudyti klientą, būti su juo, tam tikru momentu suteikti jam pagalbą. Kartu svarbu nesutrumpinti visam sveikimo procesui būtino laiko. „Cenacolo“ dokumentuose nurodoma, kad organizacijoje jaunuoliai gyvena 3–4 metus, „nėra jokio riboto buvimo laiko“. Laukiama, kada jaunuolis pasijus pasiruošęs palikti organizaciją. Tada skiriamas „patikrinimo“ laikas, kai jaunuolis gali trumpam grįžti į savo šeimą. Tačiau jei nesijaučia tvirtas, galintis atsispirti narkotikų ir senų įpročių potraukiui, jam suteikiama galimybė grįžti į reabilitacijos bendruomenę ir pratęsti „gydymą“. Panašaus principo laikomasi ir „Šv. Jono vaikų“ programoje, teigiama, kad vaikai neturi būti palikti net jiems suaugus.

Šeimyninės aplinkos kūrimas. Vienas šeimyninės aplinkos bruožų – nedidelis klientų ir darbuotojų (ar savanorių) skaičius. „Šv. Jono vaikų“ programa teigia, kad gatvės vaikams „reikalinga mažų ratelių aplinka, kuri atstotų jų prarastą šeimyninę aplinką“. Tokiose šeimyninėse sodybose gyvena ne daugiau kaip 15

žmonių (pavyzdžiui, 9 vaikai ir 5 suaugusieji). „Arkoje“ tai pat siekiama neviršyti tam tikro gyventojų santykio: 3–10 neįgalųjų ir 2–5 asistentai.

Kitas šeiminės aplinkos bruožas – paprastumas ir kasdienybės išgyvenimas kartu. „Arkos“, „Cenacolo“ ir „Šv. Jono vaikų“ programos dokumentuose teigiama, kad stengiamasi išlaikyti paprastą ir šeimynišką gyvenimo būdą. Šiose organizacijose ypatingos pagalbos technikos paprastai netaikomos. Vietoj to siekiama suteikti galimybę klientams gyventi bendruomenėje įprastą kasdienį gyvenimą. Tai reiškia, kad darbuotojai, savanoriai ir klientai kartu dorojasi su kasdieniais rūpesčiais: rūpinasi maistu, švara, tvarka, apsiperka, remontuoja būstą ir organizuoja įvairius įrenginius, kartu valgo, planuoja ir leidžia laisvalaikį, organizuoja visą organizacijos gyvenimą.

„Kartais būna nemažai darbo ir sunkių momentų, ir, be abejo, daug problemų, tačiau visi, kurie mus aplanko, būna nustebinti džiaugsmingo klimato, aiškiai juntamo tiek švenčių metu, teik kasdieniame gyvenime. Tai džiaugsmas būti kartu, būti priimtu toks, koks esi, ne dirbtinai“ [Arka]. Taigi jaukumas – trečiasis šeiminės aplinkos bruožas. Tai išskirtinis ir labai svarbus pagalbos bruožas. Kaip teigia respondentė, kai „mane atvežė į tą namuką, aš pajaučiau, aš nekalbėjau su niekuo. Aš atsimečiau tik, kad man ten buvo šilta ir gera. Aš atsimečiau, kad manęs ten niekas neįkandė [t. y. neįkando] niekas nepasišaipė, nes man tai buvo labai svarbu. Nes aš iš tikrųjų per vartojimą labai pavargau nuo tų pažeminimų, pasišaipymų, išnaudojimo“ [E]. Todėl ir svarbu įvairių „tipų“ klientams, ypač rizikos grupės žmonėms, teikiant pagalbą sukurti „šeimynišką atmosferą (...), kad jie galėtų atrasti šeimą, kurioje kalbamas, kur jų žodis svarbus“ (Guenard, 2007, p. 100).

Individualizuotas požiūris. Kaip teigia T. Guenardas, daugeliui žmonių, susiduriančių su pačiais įvairiausiais sunkumais, reikia „priėmimo oazės“, „kur būtų gerbiamas kiekvieno individualumas ir unikalumas“ (Guenard, 2007, p. 101). Būtent to ir siekiama mūsų nagrinėtose trijose organizacijose. „Arkos“ dokumentuose rašoma, kad požiūris į neįgalųjį ir pagalba jam yra „totaliai individualizuota“ [Arka]. „Šv. Jono vaikų“ programos kūrėjai taip pat mano, kad gatvės „vaikų grįžimo į normalią vaikystę procesas yra labai lėtas ir individualus“. Todėl siekiama kiekvienam vaikui sukurti individualų pagalbos projektą, nepaisant to, kad toks projektas „reikalauja didelių pastangų ir iš vaikų, ir iš jiems padedančių suaugusiųjų“ [Šv. Jono vaikai]. Šis pagalbos sistemos principas remiasi nuostata, kad kiekvienas žmogus yra unikalus (visi esame, kokie esame, skirtingi ir įvairūs). Būtent todėl būtinas individualus požiūris ir santykis su kiekvienu, skatinantis teikiant pagalbą priimti kiekvieno individualų ritmą ir žingsniuoti kartu su jais (Guenard, 2007).

Išvados

1. Teikiant pagalbą labai svarbu sukurti natūralią aplinką, kuri nebūtų institucinė, dirbtina, izoliuojanti nuo pasaulio ir realaus gyvenimo turinio bei ritmo. Klientas, patekęs į organizaciją, kurioje pagalbos procesas organizuojamas, laikantis natūralumo principų (individualizuotas požiūris, neribotas laikas ir šeiminė aplinka), turi galimybę įgyti gyvenimo pagrindus, vėl atrasti gyvenimo skonį, mokytis įveikti įvairius sunkumus, vystytis, augti ir ieškoti savęs.
2. Pagalbos sistemą, kai siekiama sudaryti sąlygas kliento savirealizacijai, sudaro šie elementai:
  - Materialinės bazės sukūrimas. Viena vertus, stengiamasi sukurti orumo nežeminančias gyvenimo sąlygas. Kita vertus, tai toks klientų aprūpinimo būtinais dalykais organizavimas, kuris jų nežemina, neformuoja „aprūpinimo“ mentaliteto, bet priešingai – suteikia klientams aktyvų vaidmenį ir moko pasirūpinti savimi bei kitais.
  - Darbo ir ugdymosi per darbą sąlygų sudarymas. Darbas padeda kurti materialinį gyvenimo pagrindą, lavina savarankiškam gyvenimui būtinus įgūdžius, tampa priklausomybės bendruomenei (ir visuomenei) išraiška, ugdo žmogų, leidžia pažinti ir išreikšti save, kurti, vystytis kaip asmeniui. Todėl socialiniame darbe darbas tampa esmine priemone, siekiant sudaryti sąlygas klientų savirealizacijai ir spręsti daugelį psichologinių, socialinių bei ekonominių problemų.
  - Mokymosi galimybių sudarymas. Tiek kasdienio gyvenimo, tiek instrumentinių įgūdžių ar profesijos mokymasis taip pat yra svarbi kliento problemų sprendimo priemonė, padedanti jiems integruotis į visuomenę. Mokymasis lavina kliento asmenybę, jo gabumus ir talentus. Tai gali padėti klientams atrasti naujų gyvenimo galimybių ir perspektyvų.
  - Erdvės visapusiškam asmenybės ugdymuisi laisvalaikio sukūrimas. Į pagalbos sistemą įtraukiant turiningo laisvalaikio organizavimo priemones, pasitelkiant kitų sričių specialistus (menininkus, dvasininkus ir kt.) iš tikrųjų galima visapusiškai ugdyti asmenybę. Išbandžius save įvairiose srityse galima atrasti savyje naujų dovanų, susigrąžinti pasitikėjimą savimi ir savo gebėjimais, atrasti gyvenimo džiaugsmą ir prasmę, išmokti gyventi visapusišką gyvenimą.
  - Pasitikėjimu ir tikėjimu žmogumi pagrįsto santykio užtikrinimas teikiant pagalbą. Įvairių dalyvių įtraukimas į pagalbos procesą ir sąlygų pagalbos proceso dalyviams puoselėti tikrus, nuo-

- širdžius ir atsakingus santykius sudarymas yra vienas pačių svarbiausių pagalbos sistemos elementų. Būtent pasitikėjimo ir tikėjimo kito žmogaus pasikeitimo, augimo net ir beviltiškose situacijose galimybėmis santykis neretai tampa tvirta atrama įvairius sunkumus patiriančiam žmogui. Tai lemia tikėjimą ir viltį, kad gali įveikti sunkumus ir taip po truputį save realizuoti, atskleisti savo asmenybę.
- Šios galimybės ypač svarbios žmonėms, kurie patyrė daug atmetimo, suvokė save kaip negalinčius, niekam tinkamus, buvo nušalinti nuo visaverčio laisvalaikio, visapusiško ugdymosi ir prasmingo darbo galimybių dėl patiriamo skurdo, neįgalumo, gyvenimo pažinimo stokos ar kt. Pagalbos sistema, kuri suteikia šias galimybes, gali siekti tikrojo (vidinio) klientų įgalinimo ir giluminio socialinių problemų sprendimo. Kitaip tariant, ji gali padėti klientui ne tik įveikti sunkumus, bet ir susigrąžinti vidinę pusiausvyrą, atrasti naujų gyvenimo galimybių ir perspektyvų augti, tobulėti, realizuotis, galų gale tapti tikru žmogumi.
3. Baigdami šį straipsnį norėtume pasiūlyti toliau tęsti šios srities tyrimus, aiškinantis klientų, susiduriančių su skirtingais sunkumais, savirealizacijos teikiant pagalbą galimybes ir pagalbos jiems teikimo organizavimo ypatybes. Taip pat norėtume pasiūlyti šio tyrimo rezultatus taikyti praktikoje, kuriant naujus socialinio darbo būdus, kurie padėtų ugdyti klientų gebėjimą išvelgti patiriamų sunkumų naudą, ir panaudoti tai klientų atsigavimo, sveikimo, augimo ir savirealizacijos procese.

Gauta 2013 11 20

Pasirašyta spaudai 2013 12 04

Literatūra

- Atvira bendruomenė. Pal. J. Matulaičio socialinis centro projektas. (2003). Nepublikuotas tekstas. Vilnius.
- Barker, S. L., Floersch, J. E. (2010). Practitioners' understandings of spirituality: implications for social work education. *Journal of Social Work Education* 46(3): 357–370.
- Barnes, D., Hugman, R. (2002). Portrait of social work. *Journal of interprofessional care* 3: 277–289.
- Bartlett, H. M. (2003). Working definition of social work practice. *Research on Social Work Practice* 13(3): 267–270.
- Becir, K. (2012). P-09-Psychiatric comorbidity of heroin dependence and personality disorders and treatment within work-occupational therapy. *European Psychiatry* 27: 1.
- Beisser, A. (2004). *Skrydis be sparnų*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Canadian Association of Social Workers. (2005). *Code of ethics*. Prieiga internete: http://www.casw-acts.ca/sites/default/files/attachments/CASW_Code%20of%20Ethics.pdf
- Canda, E. R., Furman, L. D. (2009). *Spiritual Diversity in Social Work Practice: The Heart of Helping: the Heart of Helping*. Oxford University Press.
- Cessaroni, M., Lussu, A., Rovai, B. (2000). *Professione assistente sociale: metodologia e tecniche dell'intervento sociale. Manuale di formazione e aggiornamento per operatori e studenti*. Pisa: Del Cerro.

- Cheon, J. W., Canda, E. R. (2010). The meaning and engagement of spirituality for positive youth development in social work. *Families in Society: the Journal of Contemporary Social Services* 91(2): 121–126.
- Economic justice for all.* (1986). Prieiga internete: <http://www.osjspm.org/document.doc?id=93>
- Frankl, V. E. (2009). *Žmogus ieško prasmės*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Frankl, V. E. (2000). *Nesąmoningas Dievas*. Vilnius: Vaga.
- Glaser, B. (1978). *Theoretical Sensitivity*. Mill Valley, California: Sociology Press.
- Glaser, B. (1998). *Doing Grounded Theory: Issues and Discussions*. Mill Valley, California: Sociology Press.
- Gordon, W. E. (1962). A critique of the working definition. *Social Work* 7(4): 3–13.
- Gordon, W. E. (1965). Knowledge and value: Their distinction and relationship in clarifying social work practice. *Social Work* 10(3): 32–35.
- Guenard, T. (2004). *Viltis iš gatvės*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Guenard, T. (2007). *Stipriau už neapykantą*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Hoffner, J. (1996). *Ordo socialis: krikščioniškasis socialini mokymas*. Vilnius: Aidai.
- Holloway, M., Moss, B. (2010). *Spirituality and social work*. Palgrave MacMillan.
- Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas*. Prieiga internete: www.mruni.eu/.../socialinio.../Lietuvos_socialiniu_darbuotoju_etikos_kodeksas/17socialiniu_darb_etik_kod.doc
- Lukoševičienė, I. (1995). *Profesinio socialinio darbo pagrindai*. Kaunas: Caritas.
- Petružytė, D. (2010). Kliento savirealizacija kaip socialinio darbo tikslas: pamatiniai socialinės pagalbos principai. *Jaunųjų mokslininkų darbai* 4(29): 133–139.
- Philipp, M. D. (1994). *Les trois sagesse*. Paris: Fayard.
- Pioneers of social work: William E. Gordon*. Prieiga internete: http://www.naswfoundation.org/pioneers/gordon_w.htm
- Risler, E., Lowe, L. A., Nackerud, L. (2003). Defining social work: Does the working definition work today? *Research on Social Work Practice* 13(3): 299–309.
- Saleebey, D. (2012). *The Strengths perspective in Social Work Practice* (6th ed.). Boston: Mass.
- Smith, M., Cooper, A. (2010). *Relationship-based social work: Getting to the heart of practice*. Eds. G. Ruch, D. Turney, A. Ward. Jessica Kingsley Publishers.
- Stewart, C. (2013). Resolving Social Work Value Conflict: Social Justice as the Primary Organizing Value for Social Work. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought* 32(2): 160–176.
- Thomas, Y., Gray, M., McGinty, S. (2011). A systematic review of occupational therapy interventions with homeless people. *Occupational Therapy in Health Care* 25(1): 38–53.
- Thompson, J. B. (2013). *Rethinking the Clinical vs. Social Reform Debate: A Dialectical Approach to Defining Social Work in the 21st Century*. Prieiga internete: https://kb.osu.edu/dspace/bitstream/handle/1811/54750/NSDRSW_25_3_thompson_paper.pdf?sequence=2
- Trimakas, K. (2002). *Žmogaus aukščiausi skrydžiai: religinių išgyvenimų psichologija*. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla.
- Vanier, J. (1998). *Bendruomenė: atleisti ir švęsti*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Zachert, C., Zachert, I. (2012). *Susitikime mano rojuje*. Garso įrašas – MP3. Vilnius: Lietuvos aklujų biblioteka.

CLIENT'S SELF-REALIZATION AS THE AIM OF SOCIAL WORK: POSSIBILITIES OF SUPPORT ORGANIZATION

Donata Petružytė

Summary

Self-realization of a person is defined as the process of becoming healthy and mature, successfully developing the necessary personality traits, discovering and implementing individual abilities, fulfilling one's desired mission and, finally,

becoming altogether human, everything what a person could be. Self-realization as the aim of social work is mentioned in the ethical code of social workers and various acts, regulating the activity of social work in Lithuania and other countries. Self-realization is discussed as the essential virtue defining social work and as the objective towards which the final goal of the practice, involving all areas of social work, must be oriented.

Thus, the aim of this research is to reveal the conditions behind the premises for clients of social workers to aim for self-realization during the process of help. A qualitative research has been carried out in order to discover the types of attitudes toward social problems and the means and principles of help that are considered important when creating appropriate conditions for the self-realization of clients during the process of help. The gathered data consist of a biographic interview with one client, surveys of 6 social workers and an analysis of the guiding documents of 3 social-service-providing organizations, which clearly state self-realization of clients as their goal. Data was analysed using the method of Grounded theory (Glaserian version).

This research has revealed that implementing self-realization of clients as the aim of social work is dependent upon 3 attitudes: 1) that social problems could become the reason of deep, essential changes in the client's life; 2) that social problems are extraordinary experiences, which may provide learning opportunities; 3) that the causes of social problems lay deeper than the superficial difficulties one experiences, instead, they are associated with inability to satisfy the most inner and essential needs of a human being. (This part of research findings is presented in more detail in another publication⁵.)

In order to create desirable conditions for self-realisation of clients and simultaneously support their efforts at problem-solving, it is also very important to engage in an integrated, holistic approach to assistance. It is also vital to understand, that sometimes problems are more profound than the easily discernible external pressures experienced by the client. Hence, an equally intense response to client's problems and all-personality-encompassing measures are needed. Namely, they are professional help and proper conditions for employment, learning and comprehensive education.

At the entry-point to the support system, all attempts are made to create conditions of living that are not detrimental to human dignity and satisfy the clients' vital needs. However, help is organised in such a way, that it would not encourage

⁵ Petružytė, D. (2010). Kliento savirealizacija kaip socialinio darbo tikslas: pamatiniai socialinės pagalbos principai (*Client's Self-Realization as the Aim of Social Work: Underlying Principles of Social Help*). *Jaunųjų mokslininkų darbai* 4(29): 133–139. Šiaulių universiteto leidykla.

people to develop “welfare mentality”. On the contrary, they are given an active role in the process and are taught to be self-sufficient.

Work becomes an important tool for creating appropriate conditions for the self-realisation of clients and other participants of the process within the help system. It is helpful in solving most of psychological, social and economic problems. Work enables the clients to create a material basis for their own living and cultivates the necessary skills for an autonomous existence. It turns into an expression of belonging to a community and society. Employment civilises the human being and nurtures one’s personal development, encourages self-knowledge and self-expression.

Once purposeful free-time is included into the system of support, with the help of specialists from other areas (artists, priests, etc.), it actually becomes possible to achieve comprehensive personal development. Trying oneself out in multiple areas may help clients to discover their hidden talents, which might lead some to finding their vocation and learning a profession to support themselves. This may also facilitate their quest for new opportunities, improve their perspectives of life and restore their self-confidence. Overcoming challenges may also allow clients to learn the art of leading a more meaningful, joyful, fulfilling and well-rounded lifestyle. This kind of process of discovery and training is especially important for people who have experienced multiple rejections, used to dismiss themselves as incapable, useless and, in the previous episodes of their lives, used to be marginalised and not allowed the opportunity of comprehensive education due to their poverty, disability or lack of true-life experience.

Nevertheless, relationship is what takes the most important part in this system of assistance. It is important that a person, requesting social support, would not only get the chance to satisfy his or her specific needs or be offered a stimulating environment for education, work and thorough development, but would also, most importantly, engage in long-lasting, supporting relationships with other people that would encourage one to search for new opportunities. Precisely this trust-based relationship, full of confidence in another person’s ability to change and to grow even in the most desperate of situations, as often as not, becomes the sole support for someone suffering hardship. By building upon this relationship, one can regain hope that overcoming most of his or her difficulties is possible. Once hope is regained, the client can start approaching the goals of self-realisation and personal efflorescence.

For the effectiveness of this system of help, it is highly important to establish a life-like social environment, which is not far-removed from real-life situations and the pulse of everyday activities, non-isolating and non-artificial. A client, enrolled in a social-support programme which is based on the principles of social natura-

lism, namely, principles of individualised approach, unrestricted time, and familial environment, is provided with a possibility to learn the basics of social life and useful coping strategies, to rediscover the taste of life, to evolve, to flourish and to acquire self-knowledge.

In essence, the system of social support we have described is highly beneficial to people in trouble, because it enables them to cope better, helps them to regain their inner balance, provides a nurturing relationship, which facilitates the development of useful practical skills, encourages their quest for unforeseen and previously unimaginable opportunities, personal growth, improvement, self-realisation and, finally, becoming fully human.

